

dae causa deficere, qui ex quo tempore colere Christum coeperunt, liquido cognoscebant se donatos esse, atque auctos coelesti Spiritu, et ejus virtute ea usque corroboratos, ut nullis aut rerum temporalium damnis, aut vitae periculis a recto abduci potuerint. Nullum enim neque certius argumentum habere illi poterant, neque manifestius ad cognoscendum in Christi religionis observantia atque cultu salutarem inesse vim ad conciliandos cum Deo hominum animos, quam quod ipsos sic affecisset, ac recti studiosos reddidisset is cultus, ut vel mortem officii tuendi causa parati fuissent oppetere. **SIC**, inquit, **STULTI ESTIS**. Quod hic Latinus interpres vertit stultos, supra verterat insensatos, nam utrobique *ανόητοι* graece legitur. **UT CUM SPIRITU COEOPERITIS, CARNE CONSUMMAMINI.** Id est, ut ad perficiendam salutem et justitiam vestram, quae Spiritu instituta est, putetis necesse esse addere carnales legis observantias. Quasi dicat. Cultus Dei, in quem vos Christi fides induxit, spiritualis est, Mosaycae observantiae ad carnalem, et rudem cultum pertinent: nullo autem modo fieri potest, ut carnis, id est, imperfectus, et imbecillitati nostrae concessus Dei cultus, cultum spiritualem, id est, Deo et veritate dignum perficiat: contra potius fieri oportuit, ut Spiritualis fidei cultus adveniens, eorum animi pietatem et justitiam perficeret, quos pueros observantiae carnales tanquam quidam paedagogus ad virtutem insti-
tuissent. Nec vero sileri debet, quod, **CONSUMMAMINI**, dixit passiva significatione, atque voce. Id enim, fecit, ut Theodoreus scribit, quo significaret ipsos quid paterentur ignaros more pecudum a seductoribus agi, circuncidi, initiari sacris Mosaycis. Sequitur:

4.—Tanta passi estis sine causa? si tamen sine causa.

Supra diximus Galatas propter Christiani nominis professionem gravia damna tolerasse: ex eo igitur nunc aliud

ducit argumentum Paulus, sed praecise, ut prius, et per interrogationem, ut vim majorem haberet. **TANTA**, inquit, **PASSI ESTIS SINE CAUSA? SI TAMEN SINE CAUSA.** Ergo inquit: Si Christi fides ad salutem non sufficit, non solum veri jacturam fecistis persuasionibus falsis imbuti, sed etiam sine fructu illius fidei tuendae causa maximos labores subiistis. At vos ea pertulisse sine fructu quis credat, et ut alii falli in eo possent, vos certe, quorum interest, non decebat. Valletque hoc argumentum non solum ad demonstrandum ab uno Christo petendam esse justitiam, sed etiam ad persuadendum, ut abjecto Mosaycae legis cultu, iterum sua studia ad unius Christi cultum convertant. Nam ex eo quod multa pro Christo passi sunt, passique eo tempore quando sua in Christum fides, uti recens nata, erat sine dubio imbecillior, recte sequitur, primum illud virium robur ipsos a Christo accepisse, ac ob id ipsum unum auctorem esse omnis actionis justae, atque rectae: deinde etiam colligitur illos stultissime facere, cum ad extremum Christum deserunt, cuius gratia tam multa passi sunt a principio. Nam id cum faciunt, et prius suum judicium condemnant, et speratum fructum amittunt, itaque eos Paulus sic quodammodo alloquitur. Ad haec debetis, si vobis meti ipsi constare vultis, et prius judicium tueri vestrum, lege repudiata Mosayca spes vestras ad unum Christum convertere. Nam quando tam multa pro illo passi estis, tunc satis declarastis ab illo vos sperare omnia, cuius spei atque tolerantiae uberrimos fructus, cur quaeso amittatis? Nam amissuros constat vestro judicio, judicatis, enim, Christum nihil prodesse vobis posse, lege in subsidium non advocata, et ascita.

Sed quod addit: **SI TAMEN SINE CAUSA**, eo addit, ut neque se desperasse de illorum salute, neque ipsos animum debere despondere demonstret. Docet enim non modo non interclusum ipsis esse ad salutem regressum, sed et regresuros ipsis esse aliquando, et in viam tandem reddituros

persuasum sibi prope esse: quod, ubi acciderit, fore ut non sine causa illa mala pertulerint, fructuosa, enim, illis iterum ad Christum reversis, et perutilia futura. Ex quo intelligitur, cum quis ex justo peccator factus ad justitiam iterum, peccato repudiato, convertitur, manere ipsum sua praemia ob ea, quae juste, atque honeste, antequam in peccatum laberetur, effecit. Sed redit ad propositum argumentum, idque repetitione ipsa quodammodo urget, et ad alia transiturus concludit. Itaque ait:

5.—Qui ergo tribuit vobis Spiritum, et operatur virtutes in vobis, ex operibus legis, an ex auditu fidei?

Enallage temporis, tribuit pro tribuebat, scripsit: et operatur pro operatus est. Quamquam ad utrumque tempus pertinere graeca fortasse possunt. Sed tribuebat Galatis Spiritum Deus, quando illi pure in Christum credebant: nam nunc, id est, quando ista illis ad Mosen respicientibus scribebat Paulus, non jam tribuebat Spiritum, neque operabatur virtutes. Virtutes autem vocat non eas, a quibus studiosae proficiscuntur actiones, sed δύναμις, ut graece est, id est, praeter rerum naturae ordinem opera edita mirabiliter. Qui ergo, inquit, tribuebat spiritum vobis, et mirabilia opera edebat, is, quaeso, quod ob meritum erga ipsum id faciebat vestrum? Utrum quia Mosis legibus obsequuti estis, an potius quoniam iis, quae de Christo vestris sunt instillata auribus, assensum praebuistis? Constat, inquit, certe ob habitam Christo fidem haec vobis dona tributa esse. Sed a quo quaeso tributa? Divus Thomas, mea sententia non recte, ab ipso, inquit, Apostolo. Nam exponit hoc modo. Qui ergo tribuit vobis Spiritum, id est, ego ipse, cuius officio et studio, Spiritum adepti estis, et qui tot res apud vos mirabiliter operatus sum, num quod vos Mosaycis obsequeremini legibus, idcirco ea feci, an potius quod crederetis Evangelio? Itaque arbitratur aliud, et a

priori distinctum hic ponit argumentum. Quasi Paulus sic dicat: Quod si forte vobis, o Galatae, de vobismetipsis non liquet, quo animo vel erga legem, vel erga Christum affecti fueritis, cum datus est vobis Spiritus: at de ejus animo, qui ipsum vobis dedit, id est, de me, cuius datus est ministerio, minime dubii esse potestis: non enim ejus doni vobis minister fui, quod Judaeos vos esse voluistis, sed quod mihi assensi credidistis in Christum. Sed haec coacta nimis, itaque, ut dixi, minus vera. Nam is, de quo Paulus: Qui tribuit vobis Spiritum; non ipse Paulus est, sed Deus potius: nec novum in his verbis instruit argumentum, sed repetit superius positum, tum ut id, utpote validissimum, magis infixum in mentibus Galatarum relinquit, tum ut molliorem transitionem faciat ad ea, quae mox dicturus est. Nam primo quidem argumentatus est dicens: Hoc volo a vobis disdere, ex operibus legis Spiritum accepistis, an ex auditu fidei? et postea occasione hujus quaedam inseruit per hyperbaton, et demum ad illud prius reversus, idem ipsum tantum verbis nonnihil commutatis, repetiit, haec fere dicens: Denique, quod initio dixi, ad illud redeo, urgereque magis id volo. Qui legi obsequimini, rogo vos: legis ne cultus Spiritum vobis dedit, atque eam indidit vim, qua nacti estis summam facultatem ad edendum opera mirabilia, an potius utrumque fides? Certe fides id fecit. Nam Mosis legem eo ignorabatis tempore. Quo satis exposito pergit ad alia. Dicit enim:

6.—Sicut scriptum est: Abraham credit Deo, et reputatum est illi ad justitiam. Cognoscite ergo, quia qui ex fide sunt, ii sunt filii Abraham. Providens enim Scriptura, quia ex fide justificat gentes Deus, praenuntiavit Abrahae: Quia benedictur in te omnes gentes. Igitur qui ex fide sunt, benedictur cum fideli Abraham.

Nam est hoc aliud ad eamdem confirmandam rem argumentum ab exemplo Abrahami ductum, et Scripturae tes-

timonio confirmatum, sed involute nimis propositum. Verum id antequam exponamus, veram hujus lectionem loci, constituamus. Nam illud, **SCRIPTUM EST**, quod in plerisque Vulgatae editionis codicibus legitur, in aliis deest, in editionibus autem Graeca atque Syra non habetur, in quibus sic: Sicut Abraham creditit Deo, et reputatum est ei ad justitiam. Quo etiam legisse modo Ambrosium, et Thomam ex eorum commentariis satis appetat: et certe ratio evin-
cit sic legi deberi. Nam Paulus hic nullum citat testem, sed adducit exemplum, et confert similitudinem. Ut quod in Abraham factum dicitur, ut ex fide justus effectus fuerit, et non ex operibus legis: idem fieri credatur in omnibus. At dices; illud, sicut, quid confert? nec enim si illa verba, scriptum est, demas, aliquid videtur esse reliqui, quod ei postea respondeat. Respondet certe subintellectum aliquid, et pro hebraici sermonis proprietate supplendum, isto ni-
mirum modo, sicut Abraham creditit Deo, et reputatum est ei ad justitiam, sic cognoscite, quia qui ex fide sunt, ii sunt filii Abraham, hoc est, sunt efficiendi justi eadem ra-
tione, qua ille justus effectus est. Nam Hebrei in similitu-
dine conferenda partes orationis eas, quae similitudinem indices, et tanquam duces sunt, saepe reticent vel unam vel ambas. Ambas ut in illo (1): Qui tetigerit picem inqui-
nabitur ab ea: et qui communicaverit superbo induet su-
perbiā. Id est. Sicut qui tetigerit picem, sic qui commu-
nicaverit superbo. Et in Proverbiis (2): Unguento et variis odoribus delectabitur cor, et bonis consiliis amici anima dulcorabitur. Unam reticent, ut in illo: Nubes et ventus, et pluviae non sequentes, sic vir gloriosus, et promissa non complens (3). Igitur sic argumentatus est Paulus. Abra-
ham justus effectus est, quia Deo creditit; et non ex eo quod legi, quae lata nondum erat, est obsequutus. Ergo et omnes reliqui non Mosaycis servandis legibus, sed fide

(1) Eccl. XIII. (2) Prov. XXVII. (3) Prov. XXV.

Christi colenda justitiam consequentur. Demonstrat autem fidem, non legem Abraham profuisse, quod dicatur de illo, ipsum credidisse Deo, idque reputatum ipsi esse ad justitiam. At ex eo sequi fore ut nos similiter justi efficia-
mur, docet; quia qui ex fide sunt, id est, qui Deo libenter atque certo credunt, sunt filii Abrahāmi. Igitur ad exem-
plum patris sui, et ipsi justi efficientur. Ac idem rursus docet testimonio scripturae, in qua Abraham dictum scri-
bitur futurum, ut in ipso omnes benedicerent gentes: id est, ut justi efficerentur omnes ad exemplum ipsius. Id enim Scriptura futurum videns, benedictionis illo voluit significare verbo. Igitur qui ex fide sunt benedicentur, id est efficientur justi cum fideli Abraham, id est, ad exem-
plum illius, ut quorum similis fides sit eorumdem, sic par-
ratio consequendae justitiae: et qui fidem Abrahāmi imi-
tantes, et ob id ad idem quod ille pertinentes genus, sua-
fidei ipsum veluti parentem habent, ut in credendi firmi-
tate, ita in consequendae justitiae ratione imitentur paren-
tem suum.

Atque haec Paulus argumentatus est. Qua in argumen-
tatione multa sunt, quae intelligentem lectorem merito
movere possunt. Nam, ut a facillimis ordiamur; principio
quaeri potest, qua Paulus ratione, ad confirmandum fide ju-
stitiam acquiri, Abrahāmi potissimum exemplo sit usus?
Ad quod Chrysostomus et Ecumenius respondent. Ideo ad
exemplum adductum, tum quod ejus apud gentes nomen
maxime celebre esset: tum quod Paulus videret, qui Galat-
itis auctores fuerant, ut ad cultus Mosaycos respicerent, id
imprimis persuasisse illis, nisi qui in Abrahāmi nomen et
familiam transiret, quod professione Mosaycae religio-
nis fieri dicebant, salutem consequi posse neminem, quod
Abrahāmo pollicitus fuisse Deus fore, ut in ipso omnes
benedicerentur gentes. Itaque Paulus id sciens, suis ut illos
armis conficeret, non solum justitiae per fidem habitae
exemplum ab Abrahāmo potissimum petit, sed ex eo ipso,

quod in illo gentes benedicendae essent, sequi docet, futurum ut justificantur per fidem. Nam imitatione fidei transeunt in familiam illius. Et quia legis suspiciebant antiquitatem Mosaycae, et ob id ipsum illam Galatae Evangelicae fidei praeferebant, idcirco tacite Paulus et artificiose demonstrat, fidem antiquorem esse lege, quando Abraham, qui tanto antecessit legem tempore, et fidem ipse coluerit, et fidei cultu consequutus fuerit justitiam.

Sed praeterea quaerat aliquis, cum Paulo propositum sit argumentis confirmare, fide in Christum, et non legis cultu perveniri ad justitiam, cur ad probationem adducat ejus exemplum fidei, quam Abraham Deo habuit pollicenti ipsi, fore ut non decederet sine liberis? Quid enim isti fidei cum ea, de qua Paulus disserit, convenit? aut quale hoc argumentum est, quia Abraham justus effectus dicitur quod senex liberos speravit suscipere, Deo id ipsi affirmante, idcirco deberi intelligi omnes futuros justos, qui credent in Christum? Nam hanc quam dico fidem Abraham ad justitiam reputatam esse, quod Paulus testimonium citat, constat ex Genesi, in cuius decimo quinto capite legimus (1): «Sermo Domini factus est ad Abraham dicens: Non erit hic haeres tuus, sed qui egredietur ex utero tuo, ipsum habebis haeredem». Eduxitque eum foras, et ait illi. «Suspice coelum, et numera stellas, si potes. Et dixit ei: Sic erit semen tuum. Credidit Abraham Deo, et reputatum est illi ad justitiam» (2). Sunt quibus videtur in hoc, quod dicitur, Abraham credisse Deo, fidem in Christum includi, nam habuit promissis divinis fidem. Deus autem, ut ex oratione ejus modo citata patet, pollicitus illi est, non solum liberos, sed et posteriorum futuram innumerabilem multitudinem, in quibus sine dubio Christus includitur, qui non modo genere ad illum pertinuit, sed et auxit ipse infinita hominum fidelium sobole Abrahami familiam atque

(1) Gene. xv. (2) Driedo de captiv. et redem. gener. hum.

genus. Itaque et ipse Paulus paulo inferius affirmat promissum a Deo esse Abrahamo, fore ut in ejus semine omnes benedicerentur gentes, semenque id benedictionis in omnes et felicitatis, cunctorum futurum caput, nullum aliud quam Christum esse idem Paulus affirmat. Nam dicit: non in seminibus: quasi in multis, sed quasi in uno, et semini tuo, qui est Christus. Sed huic sententiae atque responsioni obstat, quod duas promissiones, re et tempore distinctas, in unam confundit. Aliud enim promissum est, cuius Paulus hic meminit, aliud illud de semine, a quo benedictio in omnes effundi deberi dicitur, de quo infra mentionem facit. Nam hoc, cuius modo meminit, in capite decimo quinto libri Genesis (1) legitur Abrahamo factum, cum liberos non haberet, et esset de haerede sollicitus. At illud, ut dicitur in ejusdem libri vicesimo secundo capite (2), cum jam e uxore sua Sara Isaac filium suscepisset, et eum ad aram sanctificare Deo vellet: tunc enim quod se in Deum tam eximie ostendisset pium, ipsi dictum scribitur: «Permitem ipsum juravi, dicit Dominus, quia fecisti hanc rem, benedicens benedicam tibi, et benedicentur in semine tuo omnes gentes terrae». Itaque non solum tempore ista promissa differunt, verum etiam causa et sententia. Hic enim numerosa soboles, illic autem derivanda ad omnes, per Christum Abrahami semen, benedictio promittitur. Quid? quod et ipse Paulus ad Romanos scribens hunc eumdem de Abrahami fide, quae illi ad justitiam reputata dicitur, locum pertractans, diserte docet, hac fide id solum persuasisse sibi se quamvis effoetae aetatis senem, tamen suscepturum esse carnales liberos. Nam inquit (3): «Qui contra spem in spem credidit, ut fieret pater multarum gentium, secundum quod dictum est ei, sic erit semen tuum sicut stellae coeli: et non infirmatus est fide, neque consideravit corpus suum emortuum, cum jam fere esset centum annorum, et emortuam,

(1) Gene. xv. (2) Gene. xxii. (3) Rom. iv.

vulvam Sarae». Quare potius dicamus, vel istam Abrahāmi fidem ad exemplum adductam, quamvis non esset de Christo, neque ferretur in ipsum, tamen in ipso nixam et ob id salutarem ipsi factam, et ad justitiae incrementum vere illo reputatam: nixam autem in Christo, quia nitebatur in misericordia et largitate Dei erga homines: unus autem Christus est, per quem homines Deus amat, et propter quem suae in eos benignitatis fontes derivat. Id si Abraham per id temporis cognoscebat, manifestum est non potuisse ipsum fidem habere Deo, de suo erga ipsum animo tam prolixē et liberaliter promittenti, quin una fidem illam suam et spem collocaret in Christo, quem nosset ejus erga se animi atque voluntatis Dei esse conciliatorem: sin autem nondum id cognoscebat, tamen tacite et involute fiduciam suam constituebat in Christo, quia constituebat in eo, quidquid id esset, ipsi licet ignotum esset, cuius gratia Deus se beneficūm praebebat hominibus. Vel certe dicamus hoc Paulum argumento, quomodo ipse se uberius explicat ad Romanos scribens, id potissimum agere, ut doceat ante Mosaycae lationem legis fuisse homines, qui per fidem in Deum justi essent, per fidem inquam viventem, id est cum charitate in eundemmet Deum conjunctam, ex quo sequi et habitos fuisse, et habendos justos esse, qui Deo ejusmodi fidem habent. Habent autem et qui ea, quae de Christo testatur atque promittit, credunt, immo ii habent potissimum. Itaque licebit argumentari a minori. Si Abraham, non quod legis cultor ipse fuerit, sed quod Deo sobolem ipsi pollicentī fidem habuerit, justus effectus est: multo verius, qui eidem fidem de Christo habuerunt, justitiam consequentur, omni licet Mosaycae legis fuerint destituti praesidio.

Alia quaestio. Paulus in hoc exemplo id, quod in augenda justitia factum est aliquando, statuit semper fieri in justitia a principio infundenda, et ab eo, quod homini jam justo accedit, colligit quid de homine impio, cum justus

efficitur, statuendum sit. Quorum tamen diversissima videtur esse ratio. Aliud enim est, aliquem ex impio justum fieri, aliud, qui justus est, ad altius justitiae gradum ascendere. Quod igitur illi consilium fuit? aut quid spectavit, ut a re tam diversa argumentum recte posse duci censeret? Nam ducere apertissime constat. Quod enim de Abraham scriptum est, quodque Paulus ad suam sententiam confirmandam adducit, reputatam illi ad justitiam fidem esse, non reputatam ut esset justus intelligendum est, sed ut magis justus haberetur, et esset. Nam et ante id temporis justus erat Abraham, et Deo pergratus. De ipso enim, antequam istam fidem liberos ipsi promittenti Deo haberet, scribitur apparuisse ipsi Deum, et ut natale solum desereret praecepisse (1): tum magna eidem pollicitum esse bona, ipsumque obsequutum statim solum vertisse. Et in capite decimo tertio (2) traditum est Pharaonem Ægypti regem gravioriter increpitum a Deo, quod Abrahāmi uxorem apud se retineret, ab ipso audisse, quam sibi Abrahāmus gratus esset, atque charus. Quid ergo dicemus? Sane verum esse illo loco non simpliciter ad justitiam, sed ad majorem justitiam Abrahāmo valuisse, quod habuerit fidem Deo, at ex eo non sequi Paulum male argumentatum esse. Etenim argumentatus est optime. Nam si homo justus, cui certe suppetit ut honeste vivat, et ut legibus obsequatur rationis, nisi ageret ex fide, justior non fieret: qui injustus est adhuc, quique peccati nondum abjecit illud grave pondus, quo, ne quod opus praestans efficere possit, opprimitur, is quonam quo modo sine fide per legis observationem ad justitiam perveniet?

At ex hoc ipso, alia oritur quaestio implicatior. Nam si id, quod Abrahāmo ad justitiam esse reputatum dicitur, non de prima justitia est, sed de incremento justitiae: igitur ex sententia Pauli ne incrementa justitiae nobis dantur

(1) Gene. XII. (2) Gene. XIII.

propter bona merita nostra, quod Catholicae adversatur doctrinae. Nam Paulus id justitiae incrementum negat Abrahamo contigisse ex operibus legis, quo etiam negasse videtur ex meritis contigisse illi, quia in Pauli sermone ex fide justitiam dari, est dari gratis et sine meritis nostris; et dari ex operibus, est dari quia debeatur ob merita. Sic enim ad Romanos scribit (1): «Ei autem, qui operatur merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum; ei autem, qui non operatur, credenti autem in eum qui justificat impium, reputatur fides ejus ad justitiam secundum propositum gratiae Dei». Et quidem nostrae aetatis Haeretici hoc argumento triumphant, et quasi bellatum sit, opinio canunt: putant enim eo aperte confici utramque justitiam, primam videlicet, atque secundam nobis a Deo donari gratis, ac proinde neminem, quamvis justum, iis quae bene facit, ullam justitiae aut gloriae partem mereri. Quare e nostris nonnulli illis respondent isto modo. Negat Paulus Abrahamum justitia auctum fuisse ex operibus. Annuunt. Concedit auctum ex fide. Annuunt similiter. Ergo auctus gratis dicitur, nulloque suo merito. Id vero pernegant. Paulus enim, inquit, operibus legis auctum negat, idque verissime (qui enim ille nondum latam legem observare potuisset, ut ex eo justior habetur, quod illam servasset? sed non negat ex meritis, id enim ipsum quod homo alioqui justus fidem Deo habuit, magnum ipsius erga Deum meritum fuit. Quod Paulum sentire confirmant, quia proxime superius scripserat: Qui tribuit vobis spiritum, et virtutes operatur in vobis, num ex operibus legis, an ex auditu fidei? et e vestigio subjunxit: Sicut scriptum est quod Abraham credidit Deo, et reputatum est illi ad justitiam. Id est, fides illi ad justitiam imputata est, non legis opera. Ea igitur legitima opera docet Paulus non valere ad justitiam, non autem negat edere

(1) Rom. iv.

nos posse bona opera, quibus mereamur incrementum justitiae. Et certe, quod ad hujus loci Paulini explicationem attinet, ista ratione omnis videtur esse sublata quaestio. Sed, quoniam in epistola ad Romanos Paulus plura operum genera inutilia esse dicere ad justitiam consequendam videatur; damnat enim, hoc est, inutilia fuisse docet omnia et Gentilium et Judaeorum opera; rectius cum Divo Augustino dicemus (1), Paulum cum negat Abrahamum ex operibus esse consequutum justitiam, cumque ad justitiam sive de principio consequendam sive majorem efficiendam opera valere negat, ea opera dicere, quae quis suis viribus naturaeque ipsius efficit ductu et sine proprio Dei instinctu, et auxilio, sive ratio ea fieri deberi dictet, sive lex ipsa prescribat. Ea enim quoniam sine spiritu Dei fiunt, fiunt imperfecte, multumque ab eo absunt, quod ad amicitiam ineundam, aut arctius contrahendam cum Deo, gratum ipsis est et acceptum. Quod ut sine confusione cernatur, tria operum genera distinguenda sunt. Unum eorum, quae quis, quod ea recta putat, sua sponte suisque viribus facit: alterum eorum, quae admonitus a lege Mosayca, et ex illius praescripto, suis tamen nitens viribus efficiebat: tertium eorum, quae edit gratia atque fides. Duo priora justitiam animi neque gignunt, neque alunt: tertium autem et disponit animum, atque mirifice preparat ad justitiae prima semina accipienda et fovenda, et eorumdem seminum augendorum et in majus promovendorum magnam habent vim atque meritum. Quod totum genus Paulus fidei vocabulo comprehendit. Itaque sentit neminem unquam neque ex pravo justum, neque ex justo magis esse justum effectum ob ea, quae ipse suis viribus edidisset opera, sive ea ipse bona duceret, sive lex facienda prescriberet, sive suo judicio, sive praescripto legis ea faceret: sed ex eo quod Deo fidem habuerint omnes, qui unquam, aut fuerunt,

(1) Aug. in Psal. xxxi.